

DIỄN ĐÀN HỢP TÁC KINH TẾ CHÂU Á - THÁI BÌNH DƯƠNG với sự phát triển kinh tế và hội nhập quốc tế của Việt Nam

THS DƯƠNG THÚY HIỀN*

Cho đến nay, Diễn đàn Hợp tác Kinh tế châu Á - Thái Bình Dương (APEC) vẫn chưa phải là một tổ chức quốc tế theo đúng nghĩa của nó mà chỉ là một diễn đàn hợp tác để các nền kinh tế thành viên trong khu vực tham khảo, trao đổi quan điểm, phối hợp các hoạt động, chính sách kinh tế nhằm duy trì, thúc đẩy hơn nữa quá trình hợp tác, liên kết kinh tế đã, đang diễn ra ở khu vực. Và APEC thậm chí còn bị đánh giá là khá chậm trễ trong việc thực hiện các mục tiêu tự do hoá hoàn toàn về thương mại và đầu tư ở khu vực vào năm 2020 như đã đặt ra, song bất chấp điều đó, diễn đàn này vẫn luôn nằm ở vị trí ưu tiên trong chính sách đối ngoại của nhiều thành viên dù cho có sự xuất hiện của nhiều cơ chế hợp tác khu vực mới. Trong bối cảnh Việt Nam chủ động, tích cực hội nhập quốc tế nói chung và tham gia hợp tác APEC nói riêng, đặc biệt năm 2017, lần thứ hai Việt Nam làm chủ nhà APEC, hướng tới kỷ niệm 20 năm gia nhập APEC, bài viết đi sâu phân tích vai trò của APEC đối với Việt Nam trên một số khía cạnh, trong đó chủ yếu tập trung vào lĩnh vực thương mại, đầu tư và hội nhập quốc tế của Việt Nam.

1. Khái quát về APEC và sự tham gia của Việt Nam

APEC ra đời cách đây gần ba thập kỷ (tháng 11 - 1989), từ đó đến nay, APEC đã không ngừng mở rộng về quy mô và lĩnh vực đối thoại. Từ 12 thành viên sáng lập, sau 3 lần mở rộng, kết nạp thêm thành viên mới, APEC trở thành một diễn đàn hợp tác quan trọng gồm 21 nền kinh tế thành viên, bao gồm cả các nền kinh tế hàng đầu khu vực và thế giới như Mỹ, Nhật Bản, Canada... cho tới những nền kinh tế mới nổi, năng động như Trung Quốc, Nga, Hàn Quốc, New Zealand... APEC có tổng dân số hơn 2,8 tỷ người (chiếm gần 39% dân số thế giới). Đây là cơ chế hợp tác kinh tế với mục tiêu chủ yếu là góp phần thúc đẩy tăng trưởng kinh tế bền vững và thịnh vượng trong khu vực, đồng thời thắt chặt các mối quan hệ trong cộng đồng châu Á - Thái Bình Dương. Để thực hiện mục tiêu đó, các hoạt động của APEC dựa trên cơ sở 3 trụ cột: Tự do hóa thương mại và đầu tư (theo *Mục tiêu Bogor* năm 1994 đối với các thành viên phát triển vào năm 2010 và các thành viên đang phát triển vào năm 2020); Thuận lợi hóa kinh doanh; Hợp tác kinh tế và kỹ thuật (ECOTECH) với các chương

* Học viện Chính trị khu vực III

trình hành động tập thể (CAP) và chương trình hành động quốc gia (IAP) của từng thành viên.

APEC là diễn đàn mở, hoạt động theo nguyên tắc cùng lợi, đồng thuận, tự nguyện và không ràng buộc. Thành công của diễn đàn đạt được thông qua việc tăng cường đối thoại chính sách và tôn trọng ý kiến của các thành viên. Một số kết quả nổi bật của APEC đó là: năm 2015, GDP thực tế của APEC tăng lên hơn 3,8 lần so với năm 1989, đạt 44.047 tỷ (năm 1989, đạt 11.472 tỷ USD), chiếm khoảng 59% GDP toàn cầu và APEC cũng chiếm khoảng 53% tổng nguồn vốn đầu tư trực tiếp nước ngoài (FDI) của thế giới¹. Quá trình tự do hóa thương mại và đầu tư đã có những bước tiến đáng kể (mức thuế trung bình năm 1989 gần 17% thì đến năm 2014 giảm xuống còn 5,6%). Trong khoảng thời gian từ 1989 đến 2015, tổng giá trị thương mại (hàng hóa và dịch vụ) giữa các thành viên tăng 6,7 lần, đạt khoảng 20.000 tỷ USD (chiếm 49% thương mại quốc tế). Năm 2012, tại Vladivostok (Nga), APEC đã trở thành diễn đàn hợp tác đa phương đầu tiên đạt thỏa thuận về danh mục chung về hàng hóa môi trường với 54 mặt hàng môi trường sẽ giảm thuế ở mức 5% trở xuống vào năm 2015. Ngoài ra, APEC cũng thúc đẩy hợp tác hướng tới hình thành khu vực thương mại tự do châu Á - Thái Bình Dương (FTAAP)². Tính đến cuối năm 2016, 60 FTA đã được ký kết trong APEC, các hàng rào thương mại giảm đi đáng kể... qua đó đã góp phần thúc đẩy tăng trưởng, đưa APEC trở thành khu vực năng động nhất thế giới về thương mại và đầu tư³.

Như vậy, từ những kết quả đạt được như trên, APEC đã mang lại những lợi ích thiết thực cho các nền kinh tế thành viên. Tuy nhiên, do APEC có sự đa dạng về trình độ phát triển kinh tế cũng như sự khác nhau về văn hóa, thể chế chính trị, chính sách phát triển... nên trong quá trình phát triển, APEC vẫn phải đối mặt với hàng loạt vấn đề không đơn giản như tình trạng nghèo, thiếu việc làm và bất bình đẳng; những vấn đề thương mại, đầu tư, phát triển gắn với những xu hướng mới về công nghệ, đô thị hóa, dịch chuyển dân số và lao động; tác động của biến đổi khí hậu; tương tác giữa các nước lớn...

Tháng 11 - 1998, Việt Nam trở thành thành viên chính thức của APEC. Từ đó đến nay, Việt Nam đã tích cực tham gia và đóng góp thúc đẩy các hoạt động

hợp tác của APEC trên nhiều lĩnh vực như Tổ chức thành công Hội nghị Cấp cao APEC 14, Hội nghị Bộ trưởng Ngoại giao - kinh tế lần thứ 18 tại Hà Nội vào tháng 11 - 2006; chủ động đề xuất và tham gia hàng trăm sáng kiến ở hầu hết mọi lĩnh vực (thương mại, đầu tư, hợp tác kinh tế - kỹ thuật, đối phó với tình trạng khẩn cấp, y tế, chống chủ nghĩa khủng bố, an ninh lương thực, doanh nghiệp vừa và nhỏ...); đảm nhiệm nhiều vị trí chủ chốt trong APEC (Phó chủ tịch Ủy ban thương mại và đầu tư năm 2006, Chủ tịch Ủy ban quản lý ngân sách năm 2007, Chủ tịch nhóm công tác về đối phó với tình trạng khẩn cấp nhiệm kỳ 2012 - 2013...). Do đó, APEC là một trong số các diễn đàn đa phương đã góp phần nâng cao vị thế của Việt Nam trên trường quốc tế. Hiện APEC tiếp tục là một trong những cơ chế quan trọng ở khu vực trong nỗ lực triển khai đường lối đối ngoại của Đại hội Đảng lần thứ XII về chủ động, tích cực hội nhập quốc tế của Việt Nam nên việc Việt Nam lần thứ 2 vinh dự đảm nhận vai trò chủ nhà tổ chức các hoạt động của APEC năm 2017 cũng chính là sự cụ thể hóa của đường lối này.

2. Vai trò của APEC đối với sự phát triển kinh tế và hội nhập quốc tế của Việt Nam

Với quy mô chiếm tới hơn một nửa kinh tế toàn cầu và tính tiên phong trong các lĩnh vực hợp tác và mục tiêu hướng tới của APEC, có thể thấy, APEC có vai trò rất quan trọng đối với nền kinh tế thế giới nói chung, cũng như nền kinh tế Việt Nam nói riêng. Tầm quan trọng của APEC đối với sự phát triển kinh tế và hội nhập quốc tế của Việt Nam thể hiện trên một số khía cạnh sau:

Thứ nhất, APEC là thị trường xuất nhập, khâu hàng hóa quan trọng của Việt Nam

Theo số liệu theo kê của Tổng cục Hải quan Việt Nam (Bảng 1), năm 2016, kim ngạch thương mại song phương của Việt Nam với các thành viên APEC đạt hơn 266,2 tỷ USD, chiếm tới 75,76% tổng kim ngạch thương mại hàng hóa của Việt Nam (tăng hơn 13% so với 65% của năm 2005). APEC đã tạo ra môi trường thuận lợi hơn để Việt Nam có điều kiện mở rộng và đa dạng hóa thị trường xuất, nhập khẩu của mình vì trước khi tham gia APEC, Việt Nam phụ thuộc chủ yếu vào thị trường Đông Âu.

CHÀO MỪNG NĂM APEC VIỆT NAM 2017

Bảng 1. Trao đổi thương mại của Việt Nam với các nền kinh tế thành viên APEC năm 2016

(Đơn vị tính: tỷ USD, %)

STT	Các thành viên APEC	Xuất khẩu của Việt Nam	Nhập khẩu của Việt Nam	Tổng XNK song phương	Tỷ lệ
1	Hoa Kỳ	38,45	8,70	47,15	13,42
2	Canada	2,65	0,39	3,04	0,87
3	Australia	2,86	2,42	5,28	1,51
4	New Zealand	0,36	0,36	0,72	0,20
5	Papua New Guinea	-	-	-	-
6	Trung Quốc	21,96	50,01	71,97	20,48
7	Hồng Kông (Trung Quốc)	6,09	1,50	7,59	2,16
8	Đài Loan (Trung Quốc)	2,27	11,23	13,50	3,84
9	Nhật Bản	14,67	15,06	29,73	8,46
10	Hàn Quốc	11,41	32,16	43,57	12,40
11	Singapore	2,42	4,76	7,18	2,04
12	Indonesia	2,62	2,99	5,61	1,60
13	Malaysia	3,34	5,17	8,51	2,42
14	Philippines	2,22	1,06	3,28	0,93
15	Thái Lan	3,69	8,85	12,54	3,54
16	Brunei	0,02	0,07	0,09	0,03
17	Nga	1,62	1,13	2,75	0,78
18	Mexico	1,89	0,48	2,37	0,68
19	Chile	0,80	0,23	1,03	0,30
20	Peru	0,28	0,08	0,36	0,10
Tổng XNK APEC với Việt Nam		119,62	146,65	266,27	75,76
Tổng XNK Việt Nam		176,58	174,80	351,38	100

Nguồn: Tổng cục Hải quan Việt Nam⁵

Về xuất khẩu, APEC là thị trường xuất khẩu chủ lực của Việt Nam. Năm 2016, kim ngạch xuất khẩu của Việt Nam sang thị trường này đạt hơn 176,5 tỷ USD, chiếm 67,74% tổng kim ngạch xuất khẩu của Việt Nam. Sáu nền kinh tế thành viên APEC hiện nằm trong top 10 thị trường xuất khẩu lớn nhất của Việt Nam là: Hoa Kỳ (đứng đầu), Trung Quốc (thứ 2), Nhật Bản (thứ 3), Hàn Quốc (thứ 4), Hồng Kông - Trung Quốc (thứ 5) và Thái Lan (thứ 6). Xuất khẩu của Việt Nam sang các thị trường APEC liên tục tăng đã góp phần nâng tổng kim ngạch xuất của Việt Nam tăng lên trong những năm qua. Điều này cho thấy, cộng đồng doanh nghiệp Việt Nam đã và đang tận dụng tương đối hiệu quả cơ hội tiếp cận và khai thác thị trường châu Á - Thái Bình Dương mang lại từ hợp tác APEC. Việt Nam đã mở rộng được xuất khẩu những sản phẩm của mình như hàng nông sản, cà phê, hạt tiêu, và hàng thủy sản... Đồng thời, một số đối tác quan trọng trong APEC được biết đến như những nhà xuất khẩu trung gian lớn, thực hiện tái xuất hàng hóa nhập khẩu từ Việt Nam sang các quốc gia phát triển, nhờ vậy hàng hóa Việt Nam ngày càng có cơ hội tiếp cận các thị trường ngoài khu vực và đến tay người tiêu dùng trên toàn thế giới⁴.

Bên cạnh đó, APEC cũng chiếm phần lớn lượng khách du lịch quốc tế đến Việt Nam. Năm 2016, khách du lịch từ các nền kinh tế APEC đến Việt Nam đạt hơn 8,1 triệu lượt trong tổng số 10 triệu lượt, tức chiếm 81% tổng khách quốc tế đến Việt Nam...⁶

Như vậy, thông qua APEC, các doanh nghiệp Việt Nam có cơ hội tham gia sâu hơn vào mạng lưới sản xuất toàn cầu; cơ hội thay đổi tư duy, tìm hiểu đối tác; tiếp cận với những xu hướng kinh doanh mới trên toàn cầu; tăng cường kinh nghiệm, năng lực tài chính, thông tin; tăng cường sức cạnh tranh... nhằm tạo ra cơ hội gia tăng thêm giá trị gia tăng cho mình.

Thứ hai, APEC góp phần gia tăng vốn đầu tư trực tiếp nước ngoài (FDI) vào Việt Nam

APEC đã trở thành khu vực đầu tư trực tiếp nước ngoài lớn nhất của Việt Nam. Nếu như năm 2005 có khoảng 66% FDI đến Việt Nam từ các nền kinh tế thành viên APEC⁷ thì tính lũy kế đến ngày 2 - 12 - 2016, con số này là 78,43%. Các nền kinh tế APEC chiếm 9/10 nhà đầu tư nước ngoài lớn nhất của Việt Nam và chiếm 83,9% số dự án đầu tư vào Việt Nam (Bảng 2). Đây là nguồn vốn có đóng góp nhất định cho sự phát triển kinh tế, đáp ứng nhu cầu xây dựng và hiện đại hóa đất nước của Việt Nam thời gian qua. Thông qua nguồn vốn FDI này, chúng ta từng bước: nâng cao hiệu quả sử dụng các nguồn lực đầu tư trong nước, bổ sung cho tổng vốn đầu tư xã hội; gia tăng xuất khẩu, nguồn thu ngân sách; thúc đẩy chuyển dịch cơ cấu kinh tế theo hướng công nghiệp hóa - điện đại hóa; tạo thêm nhiều việc làm, nâng cao chất lượng nguồn nhân lực và thay đổi cơ cấu lao động; tiếp thu được công nghệ tiên tiến và kinh nghiệm quản lý từ các nước phát triển và các nền kinh tế mới công nghiệp hóa của APEC; tạo thêm áp

CHÀO MỪNG NĂM APEC VIỆT NAM 2017

Bảng 2. Vốn đầu tư trực tiếp nước ngoài của các nền kinh tế thành viên APEC vào Việt Nam (số liệu tính lũy kế đến ngày 20 - 12 - 2016)

ST T	Đối tác	Số dự án	Tổng vốn đầu tư đăng ký (triệu USD)	Xếp hạng trong 116 quốc gia và vùng lãnh thổ	Tỷ lệ trong tổng vốn đầu tư (%)
1	Hàn Quốc	5.747	50.706,4	1	17,29
2	Nhật Bản	3.280	42.058,3	2	14,34
3	Singapore	1.786	37.878,8	3	12,92
4	Đài Loan (Trung Quốc)	2.509	31.569	4	10,77
5	Hồng Kông (Trung Quốc)	1.161	16.937	6	5,78
6	Malaysia	546	12.295,2	7	4,19
7	Trung Quốc	1.555	10.521,7	8	3,60
8	Hoa Kỳ	823	10.148,6	9	3,46
9	Thái Lan	445	7.799,6	10	2,66
10	Canada	158	5.122,6	14	1,75
11	Australia	390	1.749,1	19	0,60
12	Brunei Darussalam	214	1.326,9	21	0,45
13	Liên bang Nga	118	1.093,4	23	0,37
14	Indonesia	50	364,3	30	0,12
15	Philippines	73	311,8	33	0,10
16	New Zealand	29	100,1	41	0,03
17	Mexico	1	0,05	111	0,0
18	Papua New Guinea	-	-	-	-
19	Chile	-	-	-	-
20	Peru	-	-	-	-
Tổng số dự án, vốn FDI của các thành viên APEC vào Việt Nam		18.885	229.982,8	-	78,43
Tổng số dự án, vốn FDI vào Việt Nam		22.509	293.246,5	-	100

Nguồn: Cục Đầu tư nước ngoài (Bộ Kế hoạch và Đầu tư Việt Nam)⁸

lực đối với việc cải thiện môi trường kinh doanh; nâng cao năng lực cạnh tranh quốc gia, doanh nghiệp cũng như sản phẩm...

Thứ ba, tham gia APEC đã góp phần quan trọng vào nỗ lực triển khai chính sách đối ngoại rộng mở, đa phương hóa, đa dạng hóa và hội nhập quốc tế của Việt Nam, góp phần nâng cao vị thế của Việt Nam trên trường quốc tế

Có thể thấy, gia nhập APEC là một bước đi sâu hơn vào tiến trình hội nhập kinh tế quốc tế và khu vực, góp phần mở rộng kinh tế đối ngoại của Việt Nam vì diễn đàn này đã hỗ trợ tích cực cho chúng ta trong ký kết Hiệp định Thương mại song phương với Hoa Kỳ năm 2000 và ban hành một loạt luật cải cách quan trọng (Luật Doanh nghiệp, Luật Đất đai, Luật Đầu tư) để xóa bỏ dần sự phân biệt đối xử giữa nhà đầu tư trong nước và nước ngoài⁹. Đặc biệt, APEC là lực đẩy giúp Việt Nam gia nhập WTO vì sự tham gia tích cực của Việt Nam trong APEC là cơ sở quan trọng trong việc tạo lập lòng tin với các đối tác quốc tế, tạo thuận lợi cho đàm phán gia nhập WTO. APEC luôn ủng hộ và khuyến khích Việt Nam gia nhập WTO. Điều này đã được khẳng định chính thức trong Tuyên bố chung Santiago (Chile) 2004: “Các nhà lãnh đạo APEC khẳng định ủng hộ các nỗ lực gia nhập WTO của Việt Nam”¹⁰. Do đó, trước khi gia nhập WTO, APEC là kênh hợp tác đa phương quan trọng nhất của Việt Nam, là sân chơi tập dượt cho Việt Nam trước khi tham gia vào các diễn đàn đa phương khác ràng buộc hơn¹¹.

Mặt khác, qua tham gia APEC, Việt Nam cũng đã rút được nhiều kinh nghiệm để nâng cao năng lực hội nhập. Không chỉ vậy, khi trở thành thành viên của APEC, để theo đuổi kịp tiến trình hợp tác của diễn đàn, một sức ép khách quan từ APEC đó là thông qua các cơ chế hoạt động của tổ chức này, chúng ta buộc phải đẩy mạnh cải cách trong nước (bộ máy hành chính, luật pháp), đào tạo và nâng cao trình độ của đội ngũ cán bộ làm công tác hoạch định chính sách và hội nhập cũng như cải thiện kết cấu hạ tầng (các dịch vụ hậu cần, bến cảng và sân bay) để phát huy được các lợi thế so sánh của mình.

Đây không chỉ là một diễn đàn có vai trò quan trọng với sự phát triển của Việt Nam trên lĩnh vực kinh tế mà còn là một kênh hiệu quả để Việt Nam đẩy mạnh hợp tác và làm sâu sắc quan hệ song phương với các thành viên. Trong số 25 đối tác chiến lược và đối tác toàn diện của Việt Nam năm 2016 thì có 13 đối tác là thành viên APEC (năm 2006 con số này chỉ là 2). Những đối tác chiến lược và đối tác toàn diện của Việt Nam trong APEC gồm: Trung Quốc, Liên bang Nga là đối tác chiến lược toàn diện; Nhật Bản, Hàn Quốc, Indonesia, Thái Lan, Singapore, Malaysia, Philippines là đối tác chiến lược; Hoa Kỳ, Chile, Australia, New Zealand là đối tác toàn diện. Do vậy, việc trở thành chủ nhà APEC năm 2017 trong bối cảnh phục hồi tăng trưởng kinh tế khu vực bấp bênh, chứa đựng không ít rủi ro, chủ nghĩa bảo hộ và xu hướng chống tự do hóa thương mại, đầu tư

trỗi dậy¹², góp phần mang lại cho Việt Nam cơ hội nâng cao vị thế của Việt Nam trên trường quốc tế, đẩy mạnh quan hệ giữa Việt Nam với các đối tác song phương, đồng thời là cơ hội tốt để các doanh nghiệp Việt Nam tìm kiếm đối tác kinh doanh và góp phần hiện thực hóa một chủ trương rất quan trọng của Đại hội lần thứ XII của Đảng là “nâng cao chất lượng, hiệu quả công tác đối ngoại đa phương, chủ động và tích cực đóng góp xây dựng, định hình các cơ chế đa phương”¹³.

3. Thay lời kết

Là một thành viên có trình độ phát triển thấp hơn về kinh tế, khoa học công nghệ cũng như yếu hơn về năng lực cạnh tranh so với nhiều thành viên APEC khác, do đó, Việt Nam còn gặp không ít khó khăn, thách thức và phải chịu nhiều thua thiệt trong hợp tác APEC. Cụ thể, khi APEC thực hiện các cam kết về tự do hóa, thuận lợi hóa thương mại và đầu tư trong khuôn khổ diễn đàn đã gây ra áp lực cạnh tranh ngày càng gia tăng cho Việt Nam từ phía các tập đoàn, doanh nghiệp trong và ngoài khu vực APEC vì phải mở cửa thị trường và xóa bỏ dần các quy định bảo hộ đối với doanh nghiệp trong nước. Trong khi đó, phần lớn doanh nghiệp của Việt Nam là doanh nghiệp quy mô nhỏ và vừa với trình độ công nghệ phát triển còn hạn chế, phương thức quản lý chưa phù hợp, chiến lược kinh doanh thiếu chủ động nên khả năng tồn tại và phát triển luôn bị đe dọa. Song, sau gần 20 năm gia nhập APEC, với tinh thần chủ động, tích cực tham gia vào tiến trình hợp tác của diễn đàn này nên Việt Nam đã có những đóng góp thiết thực thúc đẩy hợp tác APEC, ngược lại, APEC cũng mang lại cho Việt Nam nhiều lợi ích thực chất. Có thể thấy, một trong những vai trò không thể thiếu của APEC đối với nền kinh tế Việt Nam là diễn đàn này đã góp phần quan trọng làm thay đổi nhận thức của chúng ta về tầm quan trọng của tự do hóa kinh tế, sự cần thiết bãi bỏ các hàng rào phi thuế quan và thúc đẩy mô hình tăng trưởng mới nhằm bảo đảm phát triển bền vững và liên kết kinh tế khu vực, giúp chúng ta có nhiều hơn các cơ hội để gia tăng xuất khẩu, thu hút đầu tư, tăng cường nội lực phát triển đất nước và nâng cao vị thế của

Việt Nam trong khu vực và trên thế giới. Xin kết bài viết bằng nhận định của Thủ tướng Chính phủ Nguyễn Xuân Phúc đã nhấn mạnh tại Hội nghị các Bộ trưởng Phụ trách Thương mại APEC lần thứ 23 (MRT 23) và các sự kiện quan trọng có liên quan ngày 20 - 5 - 2017, tại Hà Nội: “APEC có vai trò ngày càng quan trọng đối với nền kinh tế của chúng tôi (Việt Nam)”.

1. APEC's Key Indicators Database, http://statistics.apec.org/index.php/key_indicator/kid_result_flash/66
2. About APEC, <https://www.apec.org/About-Us/About-APEC/Achievements-and-Benefits>
3. Đặng Thùy Linh, Phạm Thị Thanh Thanh: *APEC và cơ hội cho thương mại khu vực châu Á - Thái Bình Dương*, <http://tapchitaichinh.vn/kinh-te-vi-mo/kinh-te-dau-tu/apec-va-co-hoi-cho-thuong-mai-khu-vuc-chau-a-thai-binh-duong-115060.html>
4. Vụ Chính sách thương mại đa biên, hợp tác APEC: *Cơ hội và thách thức cho cộng đồng doanh nghiệp Việt Nam*, <http://baocongthuong.com.vn/hop-tac-apec-co-hoi-va-thach-thuc-cho-cong-dong-doanh-nghiep-viet-nam.html>
5. Tổng Cục Hải quan Việt Nam: *Số liệu định kỳ (từ 2009 đến nay)*, <https://www.customs.gov.vn/Lists/ThongKeHaiQuan/SoLieuDinhKy.aspx?Group=S%u0ed1+li%u0ec7u+th%u0ed1ng+k%u00a>
6. Nguyễn Minh Phong, *Hợp tác phát triển du lịch Việt Nam trong APEC*, <http://www.baodulich.net.vn/Hop-tac-phat-trien-du-lich-Viet-Nam-trong-APEC-2402-10649.html>
7. Võ Trí Thành: *APEC 2017: Thúc đẩy liên kết kinh tế và dấu ấn Việt Nam*, <http://thoibaonganhang.vn/apec-2017-thuc-day-lien-ket-kinh-te-va-dau-an-viet-nam-67000.html>
8. Cục Đầu tư nước ngoài (Bộ Kế hoạch và Đầu tư Việt Nam): *Tình hình thu hút đầu tư nước ngoài 12 tháng năm 2016*, <http://fia.mpi.gov.vn/tinbai/5178/Tinh-hinh-thu-hut-Dau-tu-nuoc-ngoai-12-thang-nam-2016>
9. Phương Linh - Thanh Bình: *Việt Nam kỷ niệm 15 năm gia nhập APEC*, <https://kinhdoanh.vnexpress.net/tin-tuc/doanh-nghiep/viet-nam-ky-niem-15-nam-gia-nhap-apec-2910462.html>
10. Nguyễn Minh Vũ: *Nhìn nhận lại vai trò của APEC trong chính sách đối ngoại của Việt Nam*, Nghiên cứu Quốc tế số 1 (84), 3/2011, tr. 29 - 62, tr. 42.
11. *Sđđ*, tr. 38.
12. Võ Trí Thành: *APEC 2017: Thúc đẩy liên kết kinh tế và dấu ấn Việt Nam*, <http://thoibaonganhang.vn/apec-2017-thuc-day-lien-ket-kinh-te-va-dau-an-viet-nam-67000.html>
13. Đảng Cộng sản Việt Nam: *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XII*, Nxb CTQG - Sự thật, H, 2016, tr. 154.